Prof. dr Braco Kovačević, redovni profesor, naučni savjetnik Evropskog defendologija centra Banja Luka

11. NOVEMBAR - DAN POBJEDE U PRVOM SVJETSKOM RATU

Prvi svjetski rat je počeo austrougarskom objavom rata Srbiji 28. jula 1914. godine, i trajao je do 11. novembra 1918. godine. Tog dana je potpisano primirje između Njemačke i sila Antante. Sa Njemačkom je potpisan Mirovni ugovor, poznat pod nazivom *Versajski ugovor,* 28. juna 1919. godine.

Početkom Prvog svjetskog rata završava *„bel epok"*, period „lijepog života" u čijem postojanju gotovo niko nije vjerovao da će ubrzo doći do stravičnog svjetskog rata, a nešto više od dvije decenije nakon njega i još jednog stravičnijeg – Drugog svjetskog rata.

Prvi svjetski rat je započeo na Balkanu kao čestom istorijskom žarištu sukoba između različitih geoimperijalnih sila, etničkih i državnih grupa. Što je dovelo do Velikog rata, odnosno koji su uzroci pojave Prvog svjetskog rata?

Odgovor na postavljeno pitanje o uzrocima rata nije jednostavan prije svega jer je riječ o kompleksnoj pojavi, kao i o interesima koji utiču na stavove i odnose prema istorijskim pojavama.

Uzroci izbijanja Prvog svjetskog rata pred istoričare predstavljaju veoma izazovno, čak i „opsesivno pitanje". Prošlo je nešto više od 108 godina od završetka *Velikog rata*, a još nema konsenzusa o njegovim uzrocima. Jedno tvrde ruska i srpska istoriografija, a sasvim drugo germanska, njemačka istoriografija.

Najčešće se kao glavni uzročnici Velikog rata navode Centralne sile, a Njemačka posebno. Na jednoj strani postojao je *Trojni savez* (*Centralne sile*), sastavljene od Njemačke, Austrougarske i Italije, a na drugoj strani se nalazila *Antanta* (*Saveznici*) sastavljena od Francuske, Velike Britanije i Rusije. Na Versajskoj konferenciji (od 18. januara 1919. do 21. januara 1920. godine) su savezničke pobjedničke sile optužile Njemačku kao krivca početka rata. Ona je to odbijala da prizna. Pa, ipak, i danas, nakon jednog stoljeća od izbijanja rata se većina istoričara slaže da najveću odgovornost snose njemački državnici i generali zbog odluka koje su donijeli 1914. godine.

U nastojanju da izvrši reviziju uzroka Velikog rata, njemačka istoriografija je razvila slijedeće dogme: prema prvoj, Njemački rajh je od 1914-1918. godine vodio odbrambeni rat koji je bio u funkciji „borbe za opstanak"; prema drugoj, Rajh nije izazvao Prvi svjetski rat.

Gledište da je Njemačka „krivac za rat", odnosno da je ona prouzrokovala rat, odbacio je i predsjednik Njemačke fon Hindenburg. U govoru od 18. septembra 1927. godine je rekao: „Odbijamo, svi slojevi njemačkog naroda odbijaju, optužbu da je Nemačka kriva za najveći od svih ratova". Ponavljajući

službeni stav Vajmarske Njemačke da rat nije bio agresija, nego odbrambeni rat, istakao je da je dan potpisivanja Versajskog ugovora bio „dan žalosti“. I, dodao je da je „Nemačka potpisala ugovor ali nije priznala da je nemački narod kriv za rat“.

U zapadnoj istoriografiji, germanskoj posebno, snažno se protažiraju gledišta o „srpskoj krivici“ za otpočinjanje Velikog rata. Za nju nisu glavni krivac njemački i austrougarski militarizam i neokolinijalizam, nego je glavni krivac rata „srpski nacionalizam“ i njegova „konspiracija“ koja je bila okrenuta protiv jednog „uređenog“ i „civilizovanog carstva“ za koje se, u maniheističkom manipulativnom stilu, isticalo da „je nosilac progresa i stabilnosti na Balkanu“. Sam korijen svih problema je nađen u Garašinovom *Načertaniju* (1844) u kojem govori o težnji za ujedinjenjem Srba u jednu državu, Srba koji su živjeli i u drugim državama. Takođe, program koji je Garašanin iznio, je isticao želju za oslobođenjem južnoslovenskih naroda od tuđinskih i okupacionih vlasti. Kasnije će se ovaj program optuživati za srpsko nastojanje da izgradi „Veliku Srbiju“ a, takođe, će se Srbi optuživati za „strasti i sklonosti za ubistvima vladara (1903, 1914)“. To su za one geopolitičare koji se bave lažnim projektovanjima uzroka Velikog rata, bili glavni faktori nestabilnosti i „remetilački“ faktori na Balkanu.

Germanska istoriografija je, kao uzročnika Prvog svjetskog rata, neprestalno navodila „srpsku krivicu“ i zato optuživala Srbiju. Za nju se „prevratnički pokret“ pojavio naočigled Srpske Vlade za koju je isticala da ništa nije učinila da taj pokret uguši. Srbija je optuživana da je čak tolerisala rad prevratničkih udruženja i društava koji su bili neprijateljski orijentisani prema Monarhiji.

U povodu atentata na Franca Ferdinanda, šef austrougarskog Generalštaba general-feldmaršal Franc Konrad fon Hecendorf, koji je stalno predlagao napad na Srbiju, je napisao: „Ovo nije zločin samo jednog usamljenog fanatika, atentat je srpska objava rata Austrougarskoj... ako ne iskoristimo ovu priliku, naša monarhija će uskoro biti izložena eksploziji južnoslovenskih, čeških, ruskih, rumunskih i italijanskih aspiracija... Austrougarska mora da vodi rat iz političkih razloga“.

Austrija je, tražeći razloge za rat, optuživala Srbiju za organizovanje i podršku atentatu na Franca Ferdinanda. Ipak, Gavrilo Princip i njegovi drugovi su poricali bilo kakvu povezanost Srbije sa atentatom i atentatorima, što je tvrdila i Srbija. Sigurno je to austrijska obavještajna služba znala, ali je tu činjenicu prikrivala optužujući Srbiju za organizaciju ubistva prestolonasljednika. Uostalom, godinama je ta ista Austrija, zajedno sa Njemačkom, tragala za *casus belli* i „pronašla“ ga je u optužbi Srbije za atentat. Tako se geopolitički diskurs Prvog svjetskog rata u režiji Austrougarske temeljio na zamjenama teza. U Prvom svjetskom ratu su od strane Austrougarske Srbi bili optuženi za napade na Monarhiju koja je, zapravo, krila svoje ugnjetačke, imperijalne i kolonijalne pretenzije. Iz istih razloga to su radili i nacisti u Drugom svjetskom ratu, pa i anglosaksonski Zapad devedesetih godina XX

vijeka optužujući Srbe za „agresiju“ skrivajući svoju ekspanzionističku geopolitiku kojom je razorio SFRJ i od Srbije oteo Kosovo i Metohiju da bi na tom području izgradio NATO bazu *Bondstil*.

Uzroke njemačkog podupiranja izbijanja Prvog svjetskog rata treba tražiti u teorijskim stavovima i geopolitičkim pretenzijama *pruskih teoretičara* i *istoričara*. U tom smislu će njemački nacionalista, političar i istoričar, Hajnrih fon Trajčke, reći: „Rat nije samo praktična nužnost, on je, takođe, teorijska neophodnost, logična potreba. Pojam Države podrazumijeva pojam rata, jer suština Države je Moć. Država je narod organizovan u suverenoj moći“.

Kao državu koja je doprinijela pojavi rata svakako se može svrstati - Njemačka.

Njemački jastrebovi su u nekoliko navrata nastojali da izgrade *Imperium Germanicum*, kao projekat ostvarenja svjetske dominacije. Pa, i današnji politički i državni establišment Njemačke militarizuje njemačko društvo nostalgično nastojeći da stvori neki novi Četvrti Rajh.

Njemačka je prouzrokavala dva svjetska rata u kojem su ubijeni milioni ljudi i u kojem su milioni ljudi raseljeni, oboljeli i umrli, i u kojem su takođe milioni domova uništeni.

Pa, i danas se Njemačka militarizuje izjavljujući da će biti prva evropska vojna sila, Njemačka koja ponovo želi rat. Dva puta je gubila ratove, ali ih ponovo priželjkuje. Da li je Rusiji suđeno da opet uđe u Berlin?

Po svim moralnim atributima Njemačka bi trebala da se razoruža a ne da se militarizuje i pravi nove probleme Evropi i Svijetu. Ali, ona i dalje naoružava ne samo sebe, nego i druge države. Tako, na primjer, naoružava Albance na Kosovu i Metohiji odvajajući za to u avgustu 2026. godine 3 miliona evra.

Bez obzira na germansko optuživanje Srbije kao uzročnika Velikog rat, ipak se mora naglasiti da je rat protiv Srbije bio unaprijed planiran u tim istim germanskim krugovima.

I sam Franc Ferdinand je zagovarao napad na Srbiju i ne kao „kratkoročno gledište“ u 1912. i 1913. godini. U tom smislu je dao podršku generalu Konradu da napadne Srbiju, koju treba kazniti, ali ne i anektirati: „može se izvesti neka akcija protiv Srbije, ali ni pod kojim uslovom ne anektirati ni jedan jedini njen kvadratini metar“.

Kao i u svim istorijski dramatičnim događajima, tako i u ovom koji se odnosi na uzroke nastanka Prvog svjetskog rata, značajnu ulogu ne igraju samo ekonomski, politički i geopolitički faktori, nego igraju ulogu i *psihološki faktori*.

S obzirom na postojanje predratne krize i političkih, socijalnih i međunarodnih problema, jednostavno je postojala *voljnost* da se kao rizik rat prihvati nadajući se da će on riješiti već postojeće nagomilane probleme i animozitete. Tako su postojeće frustracije, strahovi, mentalitet evropskih vladara, nade i očekivanja masa da će biti bolje, nezaobilazni faktori otpočinjanja rata. Ovome treba dodati i tendenciozno proizvođenje masovne psihoze koje su ratnički nastrojeni mediji favorizovali, a na što su, pod uticajem

raznih pritisaka, vladajući krugovi morali da očekivano odgovore. Sada je slijedila demonizacija neprijatelja sa rasističkim vrijednosnim komponentama o „višim“ i „nižim“ rasama, nacijama i narodima, „višoj“ i „nižoj civilizaciji“, „njemačkom kulturnom duhu“ na jednoj, i „necivilizovanom“ slovenstvu na drugoj strani. Tako je rat opravdavan i - mogao je otpočeti.

Psihološki faktori igraju značajnu ulogu u eskalaciji odnosa između država, etničkih grupa i naroda. Pa, i danas, evropske i NATO države zastrašuju svoje stanovništvo o ruskom napadu na evropske države, čime odvraćaju pažnju od stvarnih unutrašnjih problema koje njihove nesposobne političke oligarhije i ohlokratije nisu u mogućnosti da riješe. Alijansa govori o „obuzdavanju ruske agresije“ a, zapravo, se militantno i agresivno širi prema ruskim granicama. *Drang nach Osten* je ponovo reaktuelizovan.

Atentat na Franca Ferdinanda nije bio stvarni uzrok izbijanja *Velikog rata* kao Prvog svjetskog rata; atentat je samo bio zloupotrebljen za opravdanje rata koji je već bio unaprijed planiran.

Pred početak Prvog svjetskog rata učesnice rata su bile snažno nacionalistički orijentisane. Industrijski napredak je stvorio savremena ubojita oružja, a agresivni nacionalizam je samo pojačao militantne i militarističke strasti. Sada je rat mogao da otpočne. Medijska propaganda je još više pojačavala nacionalističke strasti koje su milione ljudi odvele u smrtonosne borbe, ranjavanje, obolijevanje i smrt.

U toku Prvog svjetskog rata i nakon 1918. godine je Srbija uživala podršku i divljenje saveznika (Francuske, Engleske, Sjedinjenih Američkih Država), ali je, podrškom *jugoslovenstvu*, došlo do pogoršanja međusobnih odnosa. Hrvati i Slovenci su željeli da ostanu u Austrougarskoj. Pod uticajem Vatikana i habsburgovaca su se suprostavljali ideji o stvaranju jugoslovenske države sa Srbijom i Crnom Gorom, želeći da se izoluju od pravoslavnih naroda.

Vatikan je stalno podupirao načine i mehanizme izolacije Hrvata i Slovenaca od pravoslavnih Srba. Zato je oduglovačio sa priznavanjem nove države, i tek je godinu dana nakon njenog osnivanja, 6. XI. 1919. godine, priznao novu državu, iako je prema njoj neprestano gajio podozrenje. Osnivanjem nove države, nastavila se stara praksa Rimokatoličke crkve, a koja se odnosila na razbijanje slovenskog zajedništva i nove države. Tako se Prvi svjetski rat pokazao i kao *religijski rat*. Pogoršani su odnosi između religijskih institucija, što se, nesumnjivo, odrazilo i na političke ideologije i državne politike čiji problemi se osjećaju i danas...